

Oponentský posudek bakalářské práce Gabriely Brahové *Hláskosloví češtiny v Husinci na Střelínsku*

Gabriela Brahová si pro svou bakalářskou práci zvolila důležité téma výzkumu stavu češtiny v historických českojazyčných zahraničních enklávách. Vzhledem k tomu že mnohé z těchto enkláv v posledních desetiletích z různých důvodů postupně zanikají nebo se díky častějším stykům s Českou republikou přinejmenším stírají specifika jejich jazyka, jenž se před tím vyvíjel po dlouhou dobu v podstatě v izolaci, je každý takovýto počín nedocenitelný, protože jej lze v zásadě považovat za záchranný výzkum, který brzy už nebude možný. To je i případ Husince, jemuž je práce věnována a v němž už zbývá jen několik posledních mluvčích.

Na první pohled je zřejmé, že autorka věnovala práci mnoho času a osobního nasazení. Velké ocenění zaslouží zejména množství materiálu (více než 5 hodin nahrávek), který získala od informátorky, sestříhala jej a přepsala. Dále je třeba říci, že je práce po formální stránce zpracována poměrně pečlivě, typografické nedostatky a pravopisné chyby jsou relativně řídké. Svůj výzkum a jeho výsledky se autorka snaží zasadit jak do historického kontextu, tak do kontextu předchozího bádání o husinecké češtině. Metodologie výzkumu je popsána velice přesně a doložena přílohami. Na práci také oceňuji, že se autorka snaží (i když ne zcela důsledně) zachycovat nejen počet výskytů jednotlivých nářečních jevů, ale také počet výskytů příslušných standardních podob. Myslím si, že uvedení absolutních počtů výskytů a jejich procentuálního zastoupení v tabulkách je pro bakalářskou práci tohoto typu dostačující.

Tím ale bohužel výčet kladů práce v podstatě končí. Naopak seznam nedostatků, pokud by měly být vypsány všechny a jednotlivě, by značně přesáhl obvyklou délku posudku, pokusím se je tedy shrnout do skupin a u každé uvést jen některé příklady. Obecně lze říci, že se v práci odráží značná nezkušenost autorky jak s psaním odborného textu, tak i s klasifikací a hodnocením lingvistického materiálu. Je to zřejmé už z kapitoly 4, kde autorka zcela nekriticky přebírá klasifikaci a terminologii starších prací o husinecké češtině, přestože některé z nich pocházejí z 1. poloviny 20. století a jejich autoři nebyli lingvisté, nelze tedy od nich očekávat popis a třídění nalezených jevů na úrovni dnešní lingvistiky. Naopak s odborněji zaměřenými dialektologickými publikacemi autorka pracuje relativně málo – ČJA je zařazen pouze v seznamu prostudované literatury (v textu se na něj tedy neodkazuje) a zcela chybějí publikace zabývající se specificky severovýchodočeskými nářečím (které by autorce mohly pomoci interpretovat např. podoby jako *s cibulej* nebo *porát*, které jsou v těchto nářečích i dnes běžné). Malá kritičnost k prostudované literatuře a bohužel také nedostatečná obeznámenost se základy mnoha lingvistických disciplín (fonetikou či morfologií počínaje a historickou mluvnicí konče) se pak přenáší i do autorčiny vlastní analýzy materiálu a vedou k chybným klasifikacím nebo terminologické nekonzistenci. Např. často jsou zaměňovány koncovky s (kmenotvornými) příponami, resp. jsou tyto termíny používány promiskue (např. „V nahrávkách zaznamenané slovtvorné přípony s *i* jsou *-ik*, *-ic*, *-icek*, *-iček*, *-ičko*. Z celkem 31 případů dochází ke krácení v 9 (např. *žebržik*, *s klickem*, *stoliček*, *vajičko*), ostatních 22 případů má v koncovce dlouhou samohlásku (např. *mňesíc*, *krajíček*).“, s. 39), značně nevhodně se také zachází s termínem *diftong*, *diftongizace* (např. „Ve skupině *bě* dochází k depalatalizaci pouze v diftongizovaných koncovkách sloves *zlobej*, *chibej*.“, s. 43; „Tímto jevem se rozumí diftongizace typu *té > tej*, tjedná se tedy o deklinaci v ženském rodě.“, s. 46); tabulka koncovek tvrdé adjektivní deklinace (s. 32) je uvedena, jako kdyby se týkala pouze tvrdých adjektiv, ačkoli jsou do ní zahrnuty i další slovní druhy s tvrdou adjektivní deklinací, to ale musí čtenář z textu vydedukovat postupně sám (slova jako *takový* jsou ostatně v práci označena za adjektiva). V kapitole 6.3.3 není jasné, jestli je její předmětem ztráta jotace, nebo „[d]epalatalizace, tedy ztráta měkkosti souhlásek [...] ve skupinách *bě*, *pě*, *vě*, *mě*“ (resp. zdá se, že tato označení autorka považuje prostě za synonyma, jejichž protikladem

je *změkčená podoba*). Málo reflektovaná inspirace starší odbornou literaturou je také zřejmá z množství vyjádření, že určitý jev „ustupuje“, že „[i] zde už ale změna kvantity mizí“ (s. 43) apod., přestože v naprosté většině případů není jasné, s čím přesně (s kterým kvantitativním zhodnocením kterého staršího stavu v které předchozí práci) autorka nyní zjištěný stav porovnává (s výjimkou ztráty jotace ve slovech *pamet', mesto a pet*, tam je srovnání jasné).

Autorčina nezkušenost se dále odráží v množství formulačních neobratností, zejména v případech, kdy se snaží zjištěné skutečnosti interpretovat. Často jsou výsledkem příliš komplikovaná vyjádření v podstatě banálních poznatků, např.: „Stoprocentní výskyt at' už zkrácené, nebo původní dlouhé výslovnosti je registrován u sloves, která se v nahrávkách vyskytují právě jednou...“ (s. 36 – je myslím všem zřejmé, že když se slovo vyskytne jen jednou, nemůže mít obě výslovnosti zároveň). Jindy jsou výsledkem natolik neobratné nebo nepřesné věty či souvětí, že jsou téměř nesrozumitelné, např. „... přičemž nezaznamenávám rozdíl ve znělosti a neznělosti hlásky ř. Tuto hlásku zaznamenávám podle rozložení výslovnosti hlásky znaky *rš, rž* nebo *rz* (např. *trši, tržeba, rzikám*).“ (s. 29 – na tomto místě textu není jasné, jestli každé vyslovené /ř/ autorka rozepisuje na *rš, rž, rz*, snad aby naznačila jeho znělost, nebo jestli to znamená, že informátorka /ř/ nevyslovuje a rozkládá jej vždy ve dvě hlásky, nebo jestli informátorka někdy /ř/ vyslovuje a někdy ne); „Změna je ale natolik silná, že se ve všech zmíněných výjimkách jedná o velmi sporadickou záležitost.“ (s. 33); „V nahrávkách už se často objevuje retozubné *v*, ale co do bohatosti jsou změny ve výslovnosti *v* stále ještě rozšířené.“ (s. 41). „Tyto rysy jsou v nahrávkách natolik patrné, že jde hned z prvního kontaktu s nimi poznat, že obsahují charakteristické rysy objevující se v mluvě na jakémkoli území Čech.“ (s. 55). Extrémní případ bezradnosti v interpretaci je kapitola 6.3.7 *Změny v přehláskách*, kde prostě chybí interpretace úplně: je zde jen výčet příkladů bez jakéhokoli vysvětlení a není dokonce ani uvedeno, které přehlásky má autorka na mysli.

Patrně jistý spěch při dokončování práce, který autorce neumožnil si celý text znovu přečíst a zamyslet se nad jeho strukturou, vedl i k některým věcně nesprávným tvrzením, nevhodnému řazení jevů do kapitol nebo k uvádění nevhodných příkladů. Např. změna *jde > de* a slova *jednou, jenom, jmenovat* apod. jsou chybně zařazeny v kapitole o změně *ji-/jí- > i-/í-* (nebo je kapitola špatně nazvána; navíc formulace „stoprocentně se bez *j-* vyskytuje změna *jde > de*“ je neobratná); „... často se vyskytují dublety, které mají podobný počet zastoupení. Jako příklady uvádím např. *svet* (3) vs. *svjet* (1), *ved'et* (1) vs. *vjed'et* (15).“ (s. 43; poměr 1 : 15 nelze považovat za podobný počet zastoupení); „Dloužení samohlásky *u > ú* se objevuje v jednom případě, a to v dokladu *prši tích vózách*.“ (s. 40; příslušná samohláska se v dokladu vůbec nevyskytuje). Tabulka 5 nemá příliš velkou vypovídací hodnotu, protože v ní chybí počet výskytů výslovnosti [v] (tj. v autorčině terminologii „nezměněné“ výslovnosti). V kapitole 6.3.8 autorka píše, že zaznamenala 3 případy výslovnosti *ješše* nebo *ešše* (zde to vypadá, že toto slovo nemá zaznamenánu jinou výslovnost); naproti tomu v kapitole 6.5.4 uvádí několik jiných způsobů výslovnosti tohoto slova, ale nikoli ty výše zmíněné (ačkoli to opět vypadá, že na tomto místě jsou zmíněny všechny). I samotné řazení kapitol by si zasloužilo ještě jednou promyslet nebo v práci lépe vysvětlit, matoucím dojmem působí zejména to, že kapitoly o krácení samohlásek nejsou seskupeny dohromady. Uvedení jednotlivých příloh v obsahu jen pomocí čísel čtenáři příliš nepomůže v nalezení konkrétní přílohy, měly by mít názvy.

Abstrakt práce je formulován neobratně a omezuje se jen na (zbytečně podrobný a poněkud zmatený) popis struktury práce, čtenář se z něj tedy nedozví vůbec nic o výsledcích výzkumu. Zásadní korekturu by si pak zasloužilo anglické znění abstraktu, v němž jsou gramatické chyby a které místy vůbec nedává smysl. V anglických částech práce se také bez jakéhokoli zdůvodnění střídá polský a český název Husince.

Při čtení práce mně dále napadaly některé otázky, nad kterými by se autorka mohla při zpracovávání práce zamyslet:

Jsou výskyty variant *zejma* – *zima* nějak rozlišeny významově?

Z textu práce se zdá, že případy dloužení v příslovcích *dúle* a *túze* považujete za zcela analogické. Je to skutečně tak, nebo je tam nějaký rozdíl?

Co přesně myslíte (opakovaně se vyskytující) formulací, že dochází či nedochází „ke změně přehlásky“ (např. s. 45)?

V kapitole 6.5.5. tvrdíte, že v materiálu se objevil jen jeden případ haplogogie (*s tím direktom*). Na s. 48 ale uvádíte příklad *k tomu alergoloj*. Jak tedy hodnotíte ten?

Souhrnně řečeno domnívám se, že silnou stránkou práce je pečlivý sběr a zpracování velkého množství velice kvalitního materiálu. Hůře už na tom je jeho utřídění a popis; kladem je snaha o kvantitativní hodnocení, slabinou je v některých případech třídění jevů do jednotlivých kapitol a lingvistická klasifikace jednotlivých jevů obecně a zejména přesnost popisu pozorovaných jevů a s ní související užívání lingvistické terminologie. Nejhůře na tom je interpretace zjištěných skutečností, a to jak obsahově (do hlubších interpretací se autorka vlastně téměř nepouští, pomineme-li občasná vyjádření o tom, že určitý jev „ustupuje“, viz výše), tak formulačně (viz výše). Na těchto nedostatcích se jistě projevil jistý spěch při dokončování práce (což je zřejmé i z toho, že jich ke konci práce přibývá), bohužel ale mnohé z nich jednoznačně poukazují i na nedostatečnou obeznámenost se základy mnoha lingvistických disciplín.

Práce Gabriely Brahové tak podle mého názoru bohužel nesplňuje požadavky kladené na bakalářské práce a nedoporučuji ji jako podklad k obhajobě.

V Praze 30. srpna 2018

Mgr. Alena A. Fidlerová, Ph.D.